

Universiteit Utrecht

“Nee, daar houd ik me nog echt
totaal niet mee bezig!”

Onderzoek naar het verband tussen
persoonskenmerken en UPO-begripsprestaties

Caroline Korteweg - 3473163

28 juni 2013

C.C.E. Korteweg - 3473163

Prof. dr. Leo Lentz

Universiteit Utrecht

Communicatie- en Informatiewetenschappen

Eindwerkstuk Communicatiestudies

Samenvatting

Het pensioenbewustzijn onder de Nederlandse bevolking laat te wensen over. Veel consumenten zijn niet op de hoogte van het pensioeninkomen, weten niet of het pensioenbedrag toereikend zal zijn en hebben geen kennis van de mogelijkheden om eventueel meer pensioen op te bouwen. Toch ontvangt de Nederlandse consument elk jaar van zijn pensioenuitvoerder het Uniform Pensioenoverzicht (UPO). Uit verschillende al eerder uitgevoerde onderzoeken blijkt echter dat dit overzicht door maar weinig mensen ook daadwerkelijk goed bestudeerd wordt, laat staan begrepen.

In het huidige onderzoek wordt de begrijpelijkheid van het UPO onderzocht. Hierbij wordt ingezoomd op de mogelijke verbanden tussen enerzijds verschillende persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en leesvaardigheid en anderzijds begripsprestaties op een UPO-test. De hoofdvraag die hierbij gesteld wordt, luidt: *In hoeverre spelen persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en leesvaardigheid van de pensioendeelnemer een rol in het kunnen begrijpen van het Uniform Pensioenoverzicht?*

Aan 100 participanten zijn achtereenvolgens een attitudetest vooraf, een woordenschattekst of een clozetest, een pensioenvoorkennistest, een UPO begripstest en een attitudetest achteraf voorgelegd. De resultaten wijzen uit dat leeftijd, geslacht en hoogte van inkomen geen verband houden met tekstbegrip van het UPO. Woordenschat en in mindere mate opleidingsniveau bleken wel een effect te hebben op tekstbegrip van het UPO.

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	1
1. INLEIDING	3
2. THEORETISCH KADER	4
2.1 TEKSTBEGRIIP	4
2.2.1 <i>Leeftijd</i>	6
2.2.2 <i>Geslacht</i>	6
2.2.3 <i>Opleidingsniveau</i>	7
2.2.4 <i>Hoogte van inkomen</i>	7
3. VRAAGSTELLING EN HYPOTHESEN	8
4. METHODE.....	9
4.1 PARTICIPANTEN	9
4.2 MATERIAAL.....	10
4.3 PROCEDURE	11
5. RESULTATEN.....	13
5.1 PROEFPERSONEN	13
5.2 VERBANDEN	14
5.1 <i>Verbanden tussen de vijf verschillende persoonskenmerken</i>	14
5.2 <i>Verbanden tussen de persoonskenmerken en UPO-begripsprestaties</i>	15
6. CONCLUSIE EN DISCUSSIE	17
8. LITERATUUR	20
9. BIJLAGE	22

1. Inleiding

“Tijdig nadenken over je pensioen, voorkomt dat je later niets anders kunt doen.” (G.J.B. Dietvorst)

‘Pensioen’, een woord dat vrijwel iedereen aan later doet denken, aan de oude dag. Toch is het van belang er al op jonge leeftijd mee bezig te zijn. Iedereen koestert toch stiekem die wens om na het beëindigen van zijn werkzame periode op ongeveer dezelfde wijze verder te kunnen leven. Voor niemand is sociale uitsluiting na pensionering immers een aantrekkelijk perspectief. Maar dit gaat niet vanzelf. Opvallend is dan ook, dat een groot deel van de Nederlandse bevolking niet eens de moeite neemt zijn jaarlijks pensioenoverzicht open te slaan. “Veel te gecompliceerd” is vaak de reden hierachter.

Pensioenfondsen zijn sinds 1 januari 2007 wettelijk verplicht deelnemers informatie te verschaffen omtrent hun pensioensituatie door middel van het Uniform Pensioen Overzicht (UPO). Het UPO wordt jaarlijks verstrekt door pensioenuitvoerders aan alle actieve deelnemers die de uitvoerder in beheer heeft, met als doel deelnemers zelf en hun eventuele nabestaanden een duidelijk overzicht te verschaffen van hun huidige en toekomstige pensioensituatie (AFM, 2010). Zo staat er bijvoorbeeld in welk pensioen de deelnemer bruto per jaar kan verwachten als hij op dat moment zou stoppen met werken, wat zijn of haar partner aan pensioen kan verwachten bij overlijden en welke fiscale ruimte er voor de deelnemer nog bestaat om het pensioen aan te vullen met lijfrente.

Maar slaagt het UPO er wel in deze belangrijke informatie op zijn deelnemers over te brengen? In 2010 heeft De Autoriteit Financiële Markten (AFM, 2010) onderzoek gedaan naar de duidelijkheid en begrijpelijkheid van het UPO. Hoewel het belang van het UPO voor 85% van de respondenten evident was (AFM 2010), blijkt uit een onderzoek van de UPO werkgroep (2011) dat zo’n 49% van de respondenten het UPO slechts vluchtig doorleest. De AFM acht het dan ook raadzaam om een mate van dwang te creëren. Immers, indien respondenten stap voor stap met behulp van een deskundige door het document geleid werden, bleek het UPO een duidelijk overzicht van het pensioen te geven. Echter, wanneer respondenten het UPO zelfstandig moesten bekijken – een situatie meer vergelijkbaar met de werkelijkheid – nam het aantal correcte antwoorden sterk af (AFM, 2010). Ook opvallend was dat het voor velen niet eens duidelijk bleek te zijn wat zij met het Uniform Pensioenoverzicht kunnen doen. Zo dacht 31% van de respondenten met het UPO de overwaarde van de eigen woning te kunnen berekenen en 38% van de respondenten dacht met het UPO te kunnen bepalen wat het beste pensioenfonds in Nederland is.

Uit onderzoek van TNS NIPO (2012) naar de mate van ‘pensioenbewustzijn’ onder de Nederlandse beroepsbevolking blijkt dat 69% van de respondenten ‘volledig

pensioenonbewust' is. Zij bleken niet op de hoogte van het pensioeninkomen, wisten niet of het pensioenbedrag toereikend zou zijn noch kende zij de mogelijkheden om eventueel meer pensioen op te bouwen (TNS NIPO, 2012). Het merendeel van deze 'pensioenonbewusten' bleek vrij jong te zijn (18-34 jaar). Voor hen ligt 'met pensioen gaan' nog zo ver in de toekomst, dat zij minder in het onderwerp geïnteresseerd zijn (CentiQ et.al. 2009). Dit blijkt ook uit de feitelijke pensioen kennis. Zo bleek uit het onderzoek van CentiQ et.al. (2009) dat 'pensioenonbewusten' minder goed op de hoogte zijn van verschillende regelingen en feiten omtrent 'pensioen' dan 'pensioenbewusten'. Hiertoe behoorden voornamelijk mensen met de leeftijd tussen de 50 en 64 jaar. Zelfs onder deze 'pensioenbewusten' wist 5% niet wat AOW is. Opmerkelijke cijfers dus.

Veel consumenten hebben dus, ondanks de jaarlijkse verstrekking van het document, grote moeite met het begrijpen van het UPO. Maar hoe komt dit? Is er een verschil met betrekking tot begrijpelijkheid van het UPO onder verschillende opleidingsniveaus? Of is het begrip gebonden aan leeftijdsverschillen? Bestaat er een verband tussen leesvaardigheid en begrip van het UPO? Of begrijpen mensen met een hoger inkomen het UPO misschien beter dan mensen met een lager inkomen? Om een antwoord te vinden op deze vragen richt dit onderzoek zich op de begripsproblemen die zich voordoen wanneer consumenten het UPO bestuderen. Daarbij wordt onderzocht in hoeverre persoonskenmerken zoals leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en leesvaardigheid, van invloed zijn het begrip van het UPO en dus UPO-begripsprestaties.

2. Theoretisch kader

2.1 Tekstbegrip

Het belangrijkste doel van het lezen van een tekst is dat deze begrepen wordt. Zwaan en Rapp (2006) stellen dat er sprake is van tekstbegrip indien de lezer een geïntegreerde mentale representatie construeert van de in de tekst beschreven gebeurtenissen en deze mentale representatie kan toepassen. De lezer dient daarbij een verband te leggen tussen de beschreven gebeurtenissen en de al bestaande representaties in zijn geheugen. Hierbij zijn volgens Zwaan en Rapp drie soorten informatie te onderscheiden die van invloed kunnen zijn op het begrip: achtergrondkennis van de lezer, linguïstische aanwijzingen en de verwachtingen van de lezer ten aanzien van een bepaald tekstgenre. De interactie tussen deze elementen brengt een mentale representatie tot stand (Zwaan & Rapp, 2006). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat deze mentale representatie zich op drie niveaus van diepgang voor kan doen (Kintsch & Rawson, 2005; Zwaan & Rapp, 2006). Het eerste niveau – het oppervlakteniveau – heeft te maken met het enkel waarnemen van de betekenis van woorden en grammaticale structuren. Bij de

tekstbetekenisrepresentatie – het tweede niveau – geven de lezers zelf betekenis aan de verschillende zinnen. Daarbij is zowel syntactische, pragmatische als semantische kennis nodig (Kintsch, 1998). Pas bij het derde niveau – het situatiemodel – wordt de tekst op het meest diepe niveau begrepen. De lezer brengt dan tekstdelen met elkaar in verband, relateert de mentale representatie aan het eigen langetermijngeheugen en vult deze aan met voorkennis (Kintsch, 1998).

2.1.1. Leesvaardigheid

Voor het begrijpen van een tekst is dus syntactische, pragmatische en semantische kennis nodig, ofwel leesvaardigheid. UNESCO (2004) definieert leesvaardigheid – ook wel geletterdheid genoemd – als *“the ability to identify, understand, interpret, create, communicate and compute, using printed and written materials associated with varying contexts. Literacy involves a continuum of learning in enabling individuals to achieve their goals, to develop their knowledge and potential, and to participate fully in their community and wider society.”* Geletterdheid is dus het menselijk vermogen te kunnen lezen en coherent te kunnen schrijven in verschillende contexten. In de context van het huidige onderzoek betreffende pensioencommunicatie, wordt deze geletterdheid ook wel financiële geletterdheid genoemd. Een universeel geaccepteerde definitie van dit concept bestaat momenteel nog niet. Er zijn dan ook veel verschillende definities in de literatuur te vinden. Zo definieert ANZ (2011) financiële geletterdheid als volgt: *“The ability to make informed judgements and to take effective decisions regarding the use and management of money”* en omschrijft Kirsch (2001) geletterdheid als *“using printed and written information to function in society, to achieve one’s goals, and to develop one’s knowledge and potential”*. Kortom, financiële geletterdheid is het wel of niet begrijpen van financiële concepten en het vermogen hierover te kunnen lezen en coherent te kunnen schrijven.

Leesvaardigheid kan op verschillende manieren gemeten worden. Uit onderzoek van Hacquebord, Linthorst en Stellingwerf (2004) bleek er een correlatie van .72 te zijn tussen woordenschat en leesvaardigheid. Uit onderzoek van Steven Stahl (2003) bleek de correlatie tussen woordenschat en tekstbegrip groter dan .90 te zijn. Ook uit onderzoek van Jackson (2005) blijkt dat leessnelheid en woordbegrip een goed meetinstrument zijn voor leesvaardigheid.

Landi (2010) poogde door middel van zes verschillende instrumenten de relatie tussen leesvaardigheid en tekstbegrip te achterhalen. De participanten werden eerst aan een begripstest onderworpen, waarin zij multiplechoicevragen betreffende de inhoud van een gelezen paragraaf moesten beantwoorden. Hierna gaf zij proefpersonen zeven en een halve minuut om zoveel mogelijk correcte definities aan te kruisen van een lijst met vijf antwoordopties, om zo de woordenschat van haar proefpersonen te meten. Door middel van een auteur-herkenningstest probeerde Landi vervolgens te achterhalen hoeveel haar participanten lazen. De vierde test betrof een pseudohomofone keuzetaak waarbij participanten in hun hoofd een fonetisch opgeschreven woord hardop uit moesten spreken en vervolgens aan moesten geven of het een bestaand woord betrof.

Tijdens de vijfde test dienden participanten de juiste spelling van een woord te kiezen en ten slotte onderwierp Landi haar participanten aan een kleinschalige non-verbale IQ-test, waarin participanten verschillende patronen aan moesten vullen. Ook uit haar onderzoek bleek dat woordenschat een sterke voorspeller van tekstbegrip is. Hoe groter de woordenschat van participanten, des te beter scoorden zij op tekstbegrip.

Op grond van voorgaand onderzoek zal ook in dit onderzoek naar de bruikbaarheid van het UPO, gebruik gemaakt worden van een woordenschattest om zo de leesvaardigheid van participanten te achterhalen.

2.2 Persoonskenmerken

2.2.1 Leeftijd

“Ik weet daar eigenlijk helemaal niets van af. Het duurt ook nog zo lang voordat dit voor mij van belang wordt. Volgens mij wordt dat ook allemaal wel geregeld voor je.”

(Merel, 25 jaar, participant 8.)

Uit bovenstaande quote blijkt wat bij veel van de jongere participanten naar boven kwam: ze weten nog maar weinig van pensioenen in het algemeen laat staan van hun eigen pensioen. Ze zijn toch nog zo jong, dus waarom zouden ze zich er dan nu al in moeten verdiepen? Niet ondenkbaar is het dan ook dat er een verband bestaat tussen leeftijd en UPO-begripsprestaties. Uit onderzoek van de Autoriteit Financiële Markten (2010) bleek dat jongeren vaak nog niet geïnteresseerd zijn in pensioen en pas dachten dit te worden naarmate de pensioengerechtigde leeftijd dichterbij komt. Uit onderzoek van Van Rooij, Lusardi en Alessie (2011) bleek ook dat participanten niet nadenken over hun pensioen indien zij jong zijn en het ‘met pensioen gaan’ nog ver in de toekomst ligt. Dit komt overeen met het al eerder aangehaalde onderzoek van CentiQ et.al. (2009) waaruit bleek dat ‘pensioenonbewusten’ vaker jonger zijn en ‘pensioenbewuste’ vaak mensen dichterbij de pensioengerechtigde leeftijd zijn. Pensioenbewustzijn houdt hierbij de mate in waarin men op de hoogte is van het pensioeninkomen bij ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid, of men weet of dit in de eigen situatie voldoende is en of men weet (indien gewenst) welke oplossingen er zijn en daar een afweging in maakt (CentiQ et.al. 2009). Kort gezegd betreft pensioenbewustzijn het op de hoogte zijn van pensioenfeiten en omstandigheden. Dit hoeft nog niet te betekenen dat het UPO daarmee leesbaarder en begrijpelijker wordt voor betrokkenen.

Op basis van voorgaand onderzoek zal ook in dit onderzoek gekeken worden of er een verband bestaat tussen leeftijd van de participanten en hun UPO-begripsprestaties.

2.2.2 Geslacht

Naast leeftijd bleek uit het onderzoek van CentiQ et.al. (2009) dat ook geslacht samenhangt met pensioenbewustzijn. Uit het onderzoek, waaraan 2203 participanten deelnamen, bleek van de mannen 15% volledig pensioenbewust te zijn. Bij de vrouwen

bedroeg dit percentage slechts 9%. Ook uit het artikel van Van Dalen en Henkens (2006) bleek, naar aanleiding van de zelf-gerapporteerde pensioen kennis van de participanten, dat de verdeling van pensioen kennis onder mannen en vrouwen scheef verdeeld was. Onder de kenners bevonden zich maar weinig vrouwen.

Op basis van deze gegevens zal in dit onderzoek tevens gekeken worden of er een verband bestaat tussen het geslacht van de participant en zijn of haar UPO-begripsprestaties.

2.2.3 Opleidingsniveau

Ook tussen opleidingsniveau en de mate waarin men pensioen(on)bewust is, bleek een verband te bestaan (CentiQ et.al. 2009). Uit het onderzoek van CentiQ et.al. bleek dat 7% van de volledig pensioenonbewusten hoger opgeleid was, in tegenstelling tot 15% bij de lager opgeleiden. Tevens bleek uit een tweedelige enquête in Australië (ANZ, 2003; ANZ, 2005) naar de financiële geletterdheid van burgers, dat laagopgeleiden een lager niveau van financiële geletterdheid hadden dan hoogopgeleiden.

Op basis van deze gegevens zal in dit onderzoek gekeken worden of er een verband bestaat tussen het opleidingsniveau van de participanten en zijn of haar UPO-begripsprestaties.

2.2.4 Hoogte van inkomen

Wederom uit onderzoek van CentiQ et.al. (2009) bleek dat pensioenbewusten, in vergelijking tot volledig pensioenonbewusten, vaker een hoger gemiddeld netto-maandinkomen hebben. Er lijkt dus een relatie te bestaan tussen de financiële situatie van werknemers en de mate van pensioenbewustzijn. Uit het onderzoek bleek dat 19% van de volledig pensioenbewusten meer verdient dan €2500,- netto per maand. Bij de volledig pensioenonbewusten verdient slechts 9% meer dan €2500,- netto per maand. Uit de al eerder aangehaalde tweedelige enquête in Australië (ANZ, 2003; ANZ, 2005) kwam eenzelfde beeld. Zo bleek dat mensen met een laag niveau van financiële geletterdheid ook vaak mensen waren met een laag of geen inkomen.

Ook bleek uit het onderzoek dat volledig pensioenbewusten een hoger spaar- en beleggingsvermogen hebben (CentiQ et.al. 2009). Zo had 26% van de volledig pensioenbewusten een spaar- en/of beleggingsvermogen van meer dan €100.000,-. Onder de volledig pensioenonbewusten had slechts 6% een dergelijk vermogen.

Naar aanleiding van deze gegevens zal in dit onderzoek ook gekeken worden of er een verband bestaat tussen de hoogte van het inkomen van de participanten en hun UPO-begripsprestaties.

3. Vraagstelling en Hypothesen

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de relatie tussen verschillende persoonskenmerken (leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en leesvaardigheid) en UPO-testbegripsprestaties, waarbij de begrijpelijkheid van informatie in het UPO centraal staat. De hoofdvraag hierbij luidt:

In hoeverre spelen persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en leesvaardigheid van de pensioendeelnemer een rol in het kunnen begrijpen van het Uniform Pensioenoverzicht?

Hierbij worden de volgende deelvragen gehanteerd:

Bestaan er relaties tussen de vijf verschillende persoonskenmerken leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en leesvaardigheid?

Is leeftijd een goede voorspeller van UPO-testbegripsprestaties?

Is geslacht een goede voorspeller van UPO-testbegripsprestaties?

Is opleidingsniveau een goede voorspeller van UPO-testbegripsprestaties?

Is hoogte van inkomen een goede voorspeller van UPO-testbegripsprestaties?

Is leesvaardigheid een goede voorspeller van UPO-testbegripsprestaties?

Uit voorgaand onderzoek blijkt dat de leeftijd van de persoon en zijn of haar pensioenbewustzijn met elkaar samenhangen. Daarnaast blijken ook geslacht, opleidingsniveau en hoogte van het inkomen relevant te zijn met betrekking tot het pensioenbewustzijn van een persoon. De hypothesen luiden daarom als volgt:

Hypothese 1: Oudere mensen zullen beter presteren op de UPO-test dan jongere mensen, dus hoe ouder de participant hoe beter de UPO-begripsprestaties.

Hypothese 2: Mannen zullen beter presteren op de UPO-test dan vrouwen.

Hypothese 3: Hoger opgeleide mensen zullen beter presteren op de UPO-test dan lager opgeleide mensen, dus hoe hoger het opleidingsniveau hoe beter de UPO-begripsprestaties.

Hypothese 4: Mensen met een hoger inkomen zullen beter presteren op de UPO-test dan mensen met een lager inkomen, dus hoe hoger het inkomen hoe beter de UPO-begripsprestaties.

Op grond van de in het 'Theoretisch kader' aangehaalde literatuur is woordenschat gekozen als indicator voor leesvaardigheid. Verwacht wordt dat een lezer met een lage woordenschat meer moeite zal hebben met het begrijpen van het UPO en het UPO 123. De hypothesen luidt als volgt:

Hypothese 5: Mensen met een hoge woordenschat zullen beter presteren op de UPO-test dan mensen met een lage woordenschat, dus hoe omvangrijker de woordenschat hoe hoger de UPO-begripsprestaties.

Hypothese 6: Leesvaardigheid gemeten door middel van woordenschat zal de sterkste voorspeller van UPO-testbegripsprestaties zijn.

Gestreefd wordt altijd naar een zodanige formulering van het UPO dat mensen met een lage leesvaardigheid het begrijpen. Mensen met een hoge leesvaardigheid begrijpen het UPO dan per definitie ook. Het ideaal zal dan ook zijn dat het UPO voor iedereen begrijpelijk geformuleerd is. In dat geval zou geen verschil gevonden worden tussen persoonskenmerken enerzijds en UPO-begripsprestaties anderzijds. Dat lijkt echter een illusie. Voor mensen met een zeer beperkte woordenschat zal immers elke tekst minder goed te begrijpen zijn.

4. Methode

Dit onderzoek is onder supervisie van prof. dr. Leo Lentz ontworpen en uitgevoerd door vijf bachelor studenten Communicatie- en Informatiewetenschappen.

4.1 Participanten

Voor het onderzoek zijn 100 participanten benaderd via de netwerken van studenten. De onderzoeken vonden voornamelijk plaats bij de participanten thuis, in hun eigen omgeving.

De selectie vond plaats op basis van opleidingsniveau en leeftijd. Om een representatieve weergave van het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking in het onderzoek te betrekken, zijn voorafgaand aan het onderzoek gegevens van het CBS geraadpleegd (CBS, 2012). Om de begripsprestaties van pensioengerechtigden van alle verschillende leeftijdsniveaus mee te kunnen nemen in het onderzoek, is ervoor gekozen participanten te selecteren met een leeftijd van 20 jaar of ouder. Tevens werd bij het selecteren van de participanten gestreefd naar een zo goed mogelijke verdeling met betrekking tot geslacht.

4.2 Materiaal

De test bestond uit zes verschillende onderdelen: een attitudetest vooraf, een woordenschattekst, een clozetest, een pensioenvoorkennistest, een UPO begripstest en een attitudetest achteraf.

De attitudetest vooraf bestond uit vijftien items, waarmee de houding van participanten tegenover pensioeninformatie en pensioenen gemeten werd ($\alpha = .59$). Van de vijftien items was één item een meerkeuzevraag, waarbij de deelnemer kon kiezen uit vijf antwoordopties. De rest van de items bestond uit stellingen, waarbij gebruik werd gemaakt van een zevenpunts Likert-schaal.

De woordenschattekst bestond uit 25 meerkeuzevragen met vijf antwoordopties waarmee de leesvaardigheid van participanten werd gemeten ($\alpha = .90$). De laatste antwoordoptie betrof 'Ik weet het niet' om zo te voorkomen dat participanten zouden gaan gokken. Hier werd door de proefleider ook uitdrukkelijk op gewezen. Uit het 'theoretisch kader' bleek al dat de benodigde tijd voor de woordenschattekst een indicator voor leesvaardigheid kan zijn. Daarom werd de tijd voor het invullen van de woordenschattekst bijgehouden (Naumann e.a. 2007). De woordenschattekst is te vinden in Bijlage 2.

De clozetest werd gevormd door een algemene tekst over pensioen waaruit twintig woorden waren verwijderd ($\alpha = .69$). Van de participanten werd gevraagd deze lege ruimtes in te vullen met het volgens hen toepasselijke woord. Het doel van de clozetest was om de validiteit van de pensioenkennistest te meten. Immers, beide instrumenten meten de pensioenkennis van de participant en door middel van de Clozetest was dus te achterhalen of de pensioenkennistest wel mat wat het meten moest.

De pensioenvoorkennistest bestond uit 21 meerkeuzevragen ($\alpha = .84$) met elk vijf antwoordopties, waarmee de voorkennis van participanten met betrekking tot pensioenen werd gemeten. De laatste antwoordoptie betrof – net als bij de woordenschattekst – 'Ik weet het niet' om zo te voorkomen dat participanten zouden gaan gokken. Ook hier wezen de proefleiders de participanten er uitdrukkelijk op niet te gokken.

De UPO-begripstest bestond in beginsel uit veertien vragen ($\alpha = .86$). Doordat vraag acht noch aan de hand van het UPO noch aan de hand van het UPO123 te beantwoorden bleek, hebben wij besloten deze achterwege te laten. De UPO begripstest bestond dus uiteindelijk uit dertien vragen. Een aantal van deze vragen bestond uit meerdere onderdelen, waardoor er in totaal 20 vragen aan de respondenten zijn voorgelegd. Deze vragen waren ofwel te beantwoorden aan de hand van het bijgevoegde UPO ofwel aan de hand van het UPO 123. De UPO-begripstest en bijbehorende UPO en UPO 123, zijn te vinden in Bijlage 3 t/m 5.

Ten slotte de attitudetest achteraf, welke bestond uit zestien vragen te beantwoorden aan de hand van een zevenpunts Likert-schaal, waarin participanten aangaven hoe zij het bestuderen van het UPO hadden ervaren ($\alpha = .67$). Tevens werd

hiermee gemeten of de houding van de participanten tegenover pensioeninformatie en pensioenen verandert was na het afnemen van de tests.

In deze scriptie wordt van de attitudetesten, de clozetest en de pensioenvoorkennistest geen gebruik gemaakt. Voor onderzoek met betrekking tot de attitudetesten verwijs ik naar de scriptie van A.C.V. Verburg en voor onderzoek met betrekking tot de clozetest en pensioenkennisvoortest verwijs ik naar de scriptie van W.L. Ouweland.

4.3 Procedure

De participanten werden individueel getest, meestal in hun eigen woonomgeving. Om te beginnen werd door de participanten een formulier ingevuld betreffende hun demografische gegevens, zoals leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en hoogte van het inkomen (Bijlage 1). Vervolgens werd door de proefleider een korte introductie gegeven over het onderzoek. Daarbij werd benadrukt dat de resultaten van de door hen ingevulde testen gebruikt zouden worden om de UPO's over pensioenen te verbeteren, en dat de testen dus niet bedoeld waren als examens. Tevens werd de participanten voorafgaande elke afzonderlijke test een korte tekst met instructies betreffende de test gegeven.

Allereerst werd bij alle participanten de attitudetest afgenomen, waarbij zij aangaven in hoeverre zij het wel of niet eens waren met bepaalde stellingen. Vervolgens werd de participanten één van de in tabel 1 aangegeven testvolgordes voorgelegd. Uit de tabel valt op te maken dat bijvoorbeeld 25 van de 100 participanten testvolgorde 1 voorgelegd kregen, wat inhield dat zij na de attitudetest de pensioenkennistest kregen gevolgd door de clozetest. Deze participanten vulde niet de woordenschattest in.

Tabel 1, Verdeling participanten over de verschillende testvolgordes.

Test volgorde	Hoeveelheid participanten per test volgorde
1. Pensioenkennis en daarna cloze	25 participanten
2. Pensioenkennis en daarna woordenschat	25 participanten
3. Cloze en daarna pensioenkennis	25 participanten
4. Woordenschat en daarna pensioenkennis	25 participanten

De reden voor deze afwisseling is om te kunnen achterhalen of het eerst afnemen van de clozetest van invloed geweest kan zijn op de pensioenvoorkennistestprestaties. Immers, de clozetest betrof ook algemene informatie over pensioenen. Omdat de clozetest afgewisseld werd is er ook voor gekozen de woordenschattest af te wisselen, zonder dat daar gevolg aan zat. De woordenschattest vormt immers geen mogelijke vervanging voor de pensioenvoorkennistest. Op de afwisseling van de testen wordt in het huidige onderzoek niet verder in gegaan.

Tijdens de pensioenkennistest werd de voorkennis omtrent pensioen gemeten. Hierbij werden zeven verschillende thema's behandeld en de tijd die participanten nodig hadden om de test in te vullen werd getimed. In tabel 2 wordt de strekking van de

vragenlijst weergegeven. Op deze manier kon een nauwkeurig beeld verkregen worden van de algemene pensioenvoorkennis van de participanten.

Tabel 2, *Strekking van de pensioenkenntest vragenlijst*

Thema	Voorbeeld
A. Wat is pensioen en wat is een pensioenregeling?	Theo bouwt bij het bedrijf waar hij werkt pensioen op volgens het middelloonsysteem. Wat houdt dat in?
B. Wie heeft recht op AOW en pensioen?	Michel bereikt de wettelijke AOW-leeftijd. Hij heeft de Franse nationaliteit, maar woont al ongeveer 25 jaar in Nederland. Hoe zit het met de AOW die Michel van de Nederlandse overheid ontvangt?
C. De hoogte van pensioen en AOW	Kees gaat met pensioen. Over welk deel van zijn salaris heeft hij pensioen kunnen opbouwen?
D. Levensmomenten die pensioen raken	Wanneer ontstaat een AOW gat?
E. Partnerpensioen	Connie is gescheiden; heeft zij recht op een partnerpensioen als haar ex-partner overlijdt?
F. Keuzemogelijkheden bij pensionering	Stel, u bent getrouwd en u wilt het pensioen dat u voor uw partner heeft opgebouwd inruilen voor eigen pensioen. Kan dat?
G. Pensioen en crisis	Kan mijn pensioenfonds net als een bank in problemen komen omdat mensen hun geld weghalen?

Na het invullen van de clozetest c.q. woordenschatstest - welke ook getimed werd - en pensioenkenntest, moesten de participanten dertien begripsvragen (waarvan sommige met sub-vragen) over het UPO beantwoorden. Participanten kregen het (fictieve) UPO en het daarbij behorende UPO-123 van de heer Klijsma voor zich, opgesteld door pensioenfonds *Het Goede Voorbeeld*. Zowel het UPO als het UPO-123 zijn conceptversies van de Pensioenfederatie (Bijlage 4 en 5). De participanten kregen een minuut de tijd deze twee overzichten door te bladeren. Bij elke vraag, te beantwoorden aan de hand van het UPO of het UPO-123, moest de participant aanwijzen waar het antwoord gevonden kon worden en vervolgens het antwoord formuleren. De proefleider noteerde de vind-tijd van de participant en kruiste vervolgens de hoeveelheid juist geantwoorde steekwoorden aan op het observatieformulier (bijlage 6). Daarnaast werd achter het steekwoord één van de in tabel 3 te vinden waarden gezet, welke aanduiden of de participant het juiste antwoord gevonden had en hoe. Had de participant meer dan twee minuten voor een vraag nodig of kon deze het antwoord niet vinden, dan wees de proefleider aan waar het juiste antwoord gevonden had kunnen worden. Op deze manier kon onderscheiden worden of de proefpersonen moeite hadden met het begrijpen van de verstrekte informatie of met het vinden van de benodigde informatie. Van de zoektijden wordt in het huidige onderzoek geen gebruik gemaakt.

Tabel 3, *UPO-test steekwoord waarden*

Waarde	Uitleg
0	Nee, participant heeft het correcte antwoord niet gevonden of het foute antwoord gegeven.
1	Ja, participant heeft het correcte antwoord gevonden en in eigen woorden geantwoord.
2	Ja, participant heeft het correcte antwoord gevonden en deze letterlijk uit de tekst opgelezen.
4	Nee, participant heeft zonder de tekst te raadplegen het foute antwoord gegeven.
5	Ja, participant heeft zonder de tekst te raadplegen het correcte antwoord gegeven.

Tot slot vulden de deelnemers een attitudetest achteraf in, waarin gemeten werd of de houding van participanten veranderd was na het afnemen van de tests en daarin konden participanten aangeven hoe zij het bestuderen van het UPO ervaren hadden.

Na afloop van de test werden de participanten hartelijk bedankt voor hun tijd door middel van een VVV-bon.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van de begripsprestaties op de UPO-test door middel van statistische analyses, uitgevoerd in IMB SPSS Statistics 20.0. Daarbij zal gekeken worden of er verbanden bestaan tussen verschillende persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en leesvaardigheid enerzijds en de UPO-begripsprestaties anderzijds. Vervolgens zal door middel van een regressieanalyse en een paarsgewijze variantieanalyse onderzocht worden welke persoonskenmerken de beste voorspeller zijn van begripsprestaties van de UPO-lezers.

5.1 Proefpersonen

Aan het onderzoek hebben in totaal 100 participanten deelgenomen. Het aantal mannelijke participanten bedraagt 37 en het aantal vrouwelijke participanten bedraagt 63. De gemiddelde leeftijd van de participanten ligt op circa 37 jaar ($SD=15.78$), waarbij de minimum leeftijd 20 jaar is en de maximum leeftijd 78 jaar. Het gemiddelde inkomen van de participanten ligt tussen de €25000,- en €40000,- ($Mean=1.6$; $SD= 1.04$). Van de 100 participanten is 15% student, 5% zelfstandig, 63% in loondienst waarvan 34% parttime en 29% fulltime, 4% werkzoekend, 12% noch in dienstverband noch werkzoekend en 1% anders, namelijk 100% arbeidsongeschikt. Zoals uit de methode blijkt, is gepoogd de officiële opleidingspercentages zoals gepubliceerd door het CBS te herhalen (CBS, 2012). Tabel 4 toont de verdeling van de verschillende opleidingsniveaus onder de participanten aan. Te zien is dat de steekproef dicht in de buurt zat van de door het CBS gepresenteerde percentages. Zo bestond de steekproef bijvoorbeeld uit 18% lager opgeleide participanten, in vergelijking met 24% lager opgeleide mensen binnen de Nederlandse beroepsbevolking.

Tabel 4, Opleidingsniveau, landelijk en in steekproef in percentages

Opleidingsniveau	Laag opgeleid: Basisschool LBO VMBO BKG VMBO T	Middelbaar opgeleid: MBO 2 MBO 3 MBO 4 MULO	Hoog opgeleid: HAVO VWO HBO WO
NL beroepsbevolking (CBS, 2012)	24%	37%	39%
Participanten	18%	38%	44%

Doordat de UPO-test onder de 100 participanten afgenomen is door vijf verschillende proefleiders, bestaat er de mogelijkheid dat er sprake is van een proefleiderseffect op de verschillende UPO-testbegripsprestaties. Uit een chi-kwadraattoets blijkt echter dat er geen significant verschil bestaat tussen de som van de UPO-testbegripsprestaties en de vijf verschillende proefleiders ($p=.394$). Dit toont aan dat indien er bijvoorbeeld een verschil was tussen proefleider één en proefleider twee met betrekking tot begripsprestaties van de participanten, dit aan toeval te wijten is.

5.2 Verbanden

5.1 Verbanden tussen de vijf verschillende persoonskenmerken

Om te beoordelen of de voor het huidige onderzoek gebruikte steekproef een gelijke verdeling van persoonskenmerken representeerde, is eerst gekeken naar mogelijke verbanden tussen de verschillende persoonskenmerken.

Ten eerste is bekeken of er een verband bestond tussen het geslacht en het opleidingsniveau van de participanten. Het is immers niet de bedoeling dat alle mannelijke participanten laag opgeleid zijn en alle vrouwelijke participanten hoog opgeleid. Uit de chi-kwadraattoets blijkt dat de verschillen niet significant zijn ($p=.634$). Dit betekent dat de opleidingsniveaus goed verdeeld waren over mannen en vrouwen.

Ten tweede is bekeken of de leeftijd van de mannen en vrouwen ongeveer rond hetzelfde gemiddelde lag. De gemiddelde leeftijd van mannen lag iets hoger dan de gemiddelde leeftijd van vrouwen, zie tabel 5. Uit de Independent Sample T-test blijkt echter dat ook dit verschil niet significant is ($T(98)=.594$; $p=.554$). Hieruit kan worden opgemaakt dat ook de leeftijden niet verschilden naargelang geslacht.

Tabel 5, Gemiddelde leeftijd en standaard deviaties per geslacht

Geslacht	Gemiddelde leeftijd
Man (n=37)	38.30(13.41)
Vrouw (n=63)	36.35(15.55)

Ten derde is bekeken of er een relatie bestond tussen geslacht van de participanten en de verschillende hoogtes van inkomen. Uit de chi-kwadraattoets blijkt dat hier een significant verschil bestond tussen mannen en vrouwen ($p=.008$). Dit verschil was voornamelijk aanwezig bij de inkomensgroep tussen €0,- en €25000,- per jaar. Van de 59 participanten die een inkomen binnen deze inkomenschaal hadden, was 44 vrouw en 15 man. De overige inkomensgroepen hadden een redelijk gelijke verdeling tussen mannen en vrouwen. Hieruit blijkt dat binnen de steekproef voornamelijk vrouwen een lager inkomen hadden. Tevens blijkt uit de analyse dat van de 100 participanten, 59 participanten een inkomen hadden tussen €0,- en €25000,- per jaar en 27 participanten een inkomen hadden tussen €25000,- en €40000,- per jaar. Dit toont aan dat binnen de steekproef het overgrote deel van de participanten een laag inkomen had. Deze ongelijke verdeling kan van invloed zijn op de resultaten. Immers, uit de

literatuur bleek al dat pensioenonbewusten vaak een lager gemiddeld inkomen hebben dan pensioenbewusten.

Ten vierde is bekeken of de gemiddelde score van mannen en vrouwen op de woordenschattest hetzelfde was. De score voor de woordenschattest varieerde tussen de score nul en de score 25. In tabel 6 zijn de verschillende gemiddelde scores per geslacht te vinden. Uit de Independent Sample T-test blijkt dat dit verschil significant is ($T(49)=3.51$; $p=.001$). Hieruit kan worden opgemaakt dat mannen gemiddeld hoger scoorden op de woordenschattest dan de vrouwen en dus dat de mannelijke participanten gemiddeld hoger scoorden op leesvaardigheid dan de vrouwen. Doordat verwacht wordt dat leesvaardigheid de sterkste voorspeller van UPO-testbegripsprestaties zal zijn, kan dit verschil tussen leesvaardigheid onder mannen en vrouwen van invloed zijn op de resultaten. Immers, meer vrouwen betekent meer participanten met een lage leesvaardigheid.

Tabel 6, Gemiddelde score op woordenschattest en standaarddeviaties per geslacht

Geslacht	Gemiddelde score
Man (n=16)	21.38(2.47)
Vrouw (n=35)	17.69(3.84)

Ten vijfde is bekeken of de verschillende opleidingsniveaus gelijkmatig verdeeld waren over de verschillende leeftijden. Zo kan uitgesloten worden dat bijvoorbeeld voornamelijk de oudere participanten een hoge of lage opleiding hadden genoten of juist niet. Uit de chi-kwadraattoets blijkt dat hier een significant verschil bestaat tussen de verdeling van de verschillende opleidingsniveaus over de verschillende leeftijden ($p<.001$). Het waren voornamelijk de jongere participanten die een hogere opleiding hadden genoten.

Ten slotte is bekeken of er een verband bestaat tussen de scores van de participanten op de woordenschattest en de verschillende opleidingsniveaus. Uit een correlatieanalyse blijkt dat hier een significant verband bestaat tussen de twee persoonskenmerken ($r=.28$; $p=.047$). Dit betekent dat naarmate het opleidingsniveau van de participant hoger was, de score op de woordenschattest ook hoger was.

Uit voorgaande data kan geconcludeerd worden dat er een redelijk gelijke verdeling was van de verschillende persoonskenmerken binnen de steekproef. Mannen hadden gemiddeld wel een hogere leesvaardigheid en vrouwen hadden gemiddeld een lager inkomen. Ook was opleidingsniveau niet gelijkmatig verdeeld over de verschillende leeftijden.

5.2 Verbanden tussen de persoonskenmerken en UPO-begripsprestaties

Zoals al in de methode naar voren is gekomen, werden de begripsprestaties van de UPO-test gemeten aan de hand van steekwoorden. Elk steekwoord kreeg een specifieke waarde (zie tabel 3) zodat een onderscheid gemaakt kon worden tussen begrip op basis van de gelezen tekst of begrip op basis van kennis. Gedurende de analyses is er voor gekozen de waarden '4' en '5' (tabel 3) achterwege te laten en dus strikt te meten. In het

SPSS-databestand is dit te herkennen aan de 'netto' waarden. Strikt meten houdt hierbij in dat er enkel is gekeken naar de antwoorden die gegeven werden nadat participanten de relevante informatiepassage hadden gelezen. Er is dus niet gekeken naar de antwoorden die gegeven werden zonder dat hiervoor de relevante informatiepassage gelezen werd. De reden hierachter is dat in dit onderzoek onderzocht wordt of participanten vragen correct kunnen beantwoorden aan de hand van het UPO en het UPO-123, en deze dus goed begrijpen. De waarden '4' en '5' laten zien of iemand het antwoord wel of niet goed kon beantwoorden zonder het UPO of het UPO-123 te gebruiken, wat irrelevant is voor het huidige onderzoek gezien dit voorkennis betreft. Daarnaast wil de Pensioenfederatie dat participanten hun pensioen-gerelateerde vragen in de toekomst grotendeels kunnen beantwoorden aan de hand van het UPO en het UPO-123. De waarden '4' en '5' zouden aan kennis met betrekking tot begrip van het UPO en het UPO-123 niet bijgedragen hebben.

In deze scriptie wordt gekeken of er verbanden bestaan tussen verschillende persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van inkomen en leesvaardigheid enerzijds en UPO-begripsprestaties anderzijds. Doordat deze variabelen op verschillende niveaus gemeten zijn, kunnen zij niet allemaal in één dezelfde analyse in SPSS. Variabelen op schaalniveau worden geanalyseerd door middel van een regressieanalyse. Daarbij is van belang dat de variabelen onafhankelijk van elkaar zijn. Omdat er een verband bleek te bestaan tussen de scores van de participanten op de woordenschattest en de verschillende opleidingsniveaus – zij zijn onderling afhankelijk – is ervoor gekozen de verschillende opleidingsniveaus niet mee te nemen in de regressieanalyse.

Ten eerste is er door middel van een correlatieanalyse bekeken of er een verband bestaat tussen opleidingsniveau en UPO-testbegripsprestaties. Doordat de verschillende opleidingsniveaus niet normaal verdeeld zijn, wordt hierbij gebruik gemaakt van een Spearman rang-correlatie. Uit de analyse blijkt dat er een significant verband bestaat tussen opleidingsniveau en de UPO-testbegripsprestaties ($p=.000$). Hoe hoger het opleidingsniveau van de participanten, hoe hoger de begripsprestaties op de UPO-test. Uit een paarsgewijze variantieanalyse uitgevoerd door middel van een Bonferroni methode, blijkt tevens dat opleidingsniveau een significante voorspeller van de UPO-test begripsprestaties is. Opleidingsniveau voorspelt 14% van de UPO-begripsprestaties ($p=.001$). Met name de hoogopgeleiden onderscheiden zich met betrekking tot hun begripsprestaties van de laagopgeleiden ($p=.001$) en middelbaaropgeleiden ($p=.013$). Zij scoorden dus significant hoger dan de laag- en middelbaaropgeleiden. Tussen de laagopgeleiden en middelbaaropgeleiden waren de verschillen in UPO-begripsprestaties niet significant. Op grond van deze data kan hypothese 3 – *'Hoger opgeleide mensen zullen beter presteren op de UPO-test dan lager opgeleide mensen, dus hoe hoger het opleidingsniveau hoe beter de UPO-begripsprestaties'* – aangenomen worden.

Gemiddeld bleek het aantal correcte antwoorden onder de mannen hoger uit te vallen dan onder de vrouwen (tabel 7). Uit de paarsgewijze analyse uitgevoerd door middel van een Bonferroni methode blijkt echter dat geslacht geen significante

voorspeller is van UPO-testbegripsprestaties ($p=.055$). Op grond van deze data kan hypothese 2 – ‘Mannen zullen beter presteren op de UPO-test dan vrouwen’ – verworpen worden.

Tabel 7, Gemiddelde score op UPO-test en standaarddeviaties per geslacht

Geslacht	Gemiddelde score
Man (n=37)	34.19(6.44)
Vrouw (n=63)	32.19(7.78)

Vervolgens is aan de hand van een regressieanalyse bekeken in hoeverre de overige persoonskenmerken – leeftijd, hoogte van inkomen en leesvaardigheid gemeten door middel van woordenschat – de begripsprestaties op de UPO-test kunnen verklaren. Uit de regressieanalyse – uitgevoerd door middel van een Stepwise-methode – blijkt dat enkel woordenschat een significante voorspeller van de UPO-testbegripsprestaties is, het voorspelt 19% van de begripsprestaties ($p=.002$). Hoe omvangrijker de woordenschat van de participant, hoe hoger zijn of haar UPO-begripsprestaties. Leeftijd en hoogte van inkomen bleken geen significante voorspeller te zijn van de UPO-testbegripsprestaties. In tabel 8 zijn de resultaten met betrekking tot woordenschat als voorspeller te vinden.

Tabel 8, Regressieanalyse op de bijdrage van woordenschat op begripsprestaties op de UPO-test

Model	Voorspeller	Ongestandaardiseerde coëfficiënten		Gestandaardiseerde coëfficiënten	t	F	P
		B	Std. Error	Beta			
1	Goedscore woordenschat	.88	.26	.43	3.36	11.29	.002

Hypothese 5 – ‘Mensen met een hoge woordenschat zullen beter presteren op de UPO-test dan mensen met een lage woordenschat, dus hoe omvangrijker de woordenschat hoe hoger de UPO-begripsprestaties’ – kan op grond van deze data aangenomen worden. Gezien woordenschat 19% van de UPO-testbegripsprestaties voorspelt en opleidingsniveau 14%, kan ook hypothese 6 – ‘Leesvaardigheid gemeten door middel van woordenschat zal de sterkste voorspeller van UPO-testbegripsprestaties zijn’ – worden aangenomen. Hypothese 1 en 4 moeten op grond van voorgaande data verworpen worden.

6. Conclusie en Discussie

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: *In hoeverre spelen persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, hoogte van het inkomen en leesvaardigheid van de pensioendeelnemer een rol in het kunnen begrijpen van het Uniform Pensioenoverzicht?* Op basis van bestaande literatuur werd verwacht dat leesvaardigheid - gemeten door middel van woordenschat - de sterkste voorspeller van UPO-testbegripsprestaties zou zijn. Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat leesvaardigheid inderdaad van invloed is op UPO-testbegripsprestaties. Uit de regressieanalyse bleek dat leesvaardigheid een significante voorspeller van de UPO-testbegripsprestaties was. Leesvaardigheid voorspelde 19% van de UPO-testbegripsprestaties. Uit de paarsgewijze variantieanalyse bleek dat ook opleidingsniveau een significante voorspeller van UPO-testbegripsprestaties was. Opleidingsniveau voorspelde 14% van de UPO-testbegripsprestaties. Hiermee is voldoende bewijs gevonden om hypothesen drie, vijf en zes aan te kunnen nemen. Woordenschat en in mindere mate opleidingsniveau hebben dus positief effect op tekstbegrip van het UPO. Dit in tegenstelling tot geslacht, leeftijd en hoogte van inkomen, welke geen van allen significante voorspeller van de begripsprestaties op de UPO-test waren. Hypothesen één, twee en vier worden op basis van deze gegevens dan ook verworpen. Deze bevindingen komen overeen met wat al eerder in de scripties van C. Lemaire en M. Blom gevonden is, namelijk dat woordenschat de sterkste voorspeller is. Ik merk hierbij op dat je dus niet vast kunt stellen dat hoe ouder de persoon hoe beter zijn of haar UPO-begripsprestaties. Dit is opvallend omdat uit de aangehaalde literatuur blijkt dat tussen leeftijd en 'pensioenbewustzijn' wel een verband bestaat. Dit betekent dus dat 'pensioenbewustzijn' en begrip van het UPO andere dingen zijn en elkaar niet dekken.

Zoals in de 'Onderzoeksvraag en Hypothesen' al werd aangetoond, zou het ideaal zijn met een zodanige UPO formulering te komen dat ook mensen met een lage leesvaardigheid het UPO begrijpen. Dan snappen per definitie ook mensen met een hoge leesvaardigheid het UPO. In dat geval zou je geen verschil vinden tussen persoonskenmerken en UPO-begripsprestaties. De uitkomsten van dit onderzoek zijn dan ook aan de ene kant positief en aan de andere kant negatief. Zo is het positief dat geslacht, leeftijd en hoogte van inkomen geen significante voorspellers van de begripsprestaties op de UPO-test blijken te zijn. Tussen deze kenmerken en het begrip van het UPO is geen verband gevonden. Of iemand nu man of vrouw is, jong of oud is of veel of weinig verdient, maakt met betrekking tot begrip van het UPO niet uit. Echter, een dergelijk verband bestond wel tussen leesvaardigheid en opleidingsniveau van de participanten en hun begripsprestaties op de UPO-test. Doordat er veel verschillende niveaus van leesvaardigheid zijn onder de Nederlandse bevolkingsgroep, zou dit met zich meebrengen dat mensen met een lage leesvaardigheid het UPO ook minder goed begrijpen. Ditzelfde geldt voor opleidingsniveau, mensen met een lager opleidingsniveau

zullen het UPO minder goed begrijpen dan mensen met een hoger opleidingsniveau. Toch is het doel van de pensioenfederatie dat iedereen het UPO begrijpt. Misschien is hier dan ook verbetering te boeken door bijvoorbeeld een UPO en een UPO-123 te ontwikkelen welke meer aan alle eisen voldoet en dus ook voor laag opgeleiden participanten en participanten met een lage score op leesvaardigheid, beter te begrijpen is. De gehele Nederlandse bevolking moet immers zijn UPO goed kunnen begrijpen.

Naast de resultaten bleek ook vaak uit opmerkingen van de participanten zelf - ongeacht hun opleidingsniveau - dat zij het UPO niet overal even overzichtelijk vonden. Tevens vonden vrijwel alle participanten het onlogisch dat de bedragen op het UPO bruto bedragen per jaar waren in plaats van netto bedragen per maand. Zij lieten weten zelf liever te zien wat zij na hun pensioen maandelijks uitgekeerd zouden krijgen en hoeveel zij eventueel over zouden houden. Voor vervolgonderzoek maar ook voor de Pensioenfederatie is het een idee hier rekening mee te houden.

Tevens is een aanbeveling voor vervolgonderzoek gebruik te maken van een minder grote hoeveelheid taken voor de participanten. Zijn alle taken hoogst relevant dan is een aanbeveling de taken in te korten. Immers, in het huidige onderzoek kregen de participanten tijdens de afname vijf verschillende taken voorgelegd. Zo kregen zij allen een attitudetest vooraf, een clozetest c.q. woordenschattest, een pensioenkenntest, een UPO-test en een attitudetest achteraf. Eenmaal aangekomen bij de UPO-test lieten participanten vaak weten het wel erg veel te vinden, wat ook te merken was aan hun concentratie en doorzettingsvermogen bij het zoeken van de juiste passage.

Tevens bleek dat binnen de gebruikte steekproef geen volledig goede verdeling van de persoonskenmerken terug te vinden was. Mannen hadden gemiddeld een hogere leesvaardigheid en vrouwen hadden gemiddeld een lager inkomen. Ook was opleidingsniveau niet gelijkelijk verdeeld over de verschillende leeftijden. Voor vervolgonderzoek is het aan te raden deze persoonskenmerken wel goed te verdelen over de participanten.

Ten slotte is van belang dat in dit onderzoek 100 participanten zijn ondervraagd. Om te kunnen generaliseren naar het algemeen is dit een te klein aantal. Voor vervolgonderzoek is een aanbeveling dan ook om meer participanten voor het onderzoek te vergaren.

8. Literatuur

ANZ (2003), *Survey of Adult Financial Literacy in Australia: Final Report*.

ANZ (2005), *ANZ Survey of Adult Financial Literacy in Australia*.

ANZ (2011), The Social Research Centre. *Adult Financial Literacy In Australia. December 2011, Full Report Of The Results From The 2011 ANZ Survey*.

CBS (2012). *Beroepsbevolking: behaalde onderwijs naar herkomst, geslacht en leeftijd*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dalen, H. van & Henkens, K., (2006). *Vertrouwen in pensioenfondsen: wie kennis vermeerdert...* Economisch Statistische Berichten: Algemeen Weekblad voor Handel, Nijverheid, Financiën en Verkeer, 91(4499), p. 616-619.

Dietvorst, G.J.B. (1994). *De drie pijlers van toekomstvoorzieningen en belastingen*. Uitgeverij Kluwer, Deventer.

De Autoriteit Financiële Markten (2010). *AFM UPO onderzoek: Een onderzoek naar interesse in, duidelijkheid van en behoefte aan informatie via het pensioenoverzicht*.

Hacquebord, H.I., Linthorst, T.R. & Stellingwerf, B.P. (2004). *Vocabulairekennis bij taalzwakke leerlingen in het voortgezet onderwijs*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Kintsch, W. (1998). *Comprehension. A paradigm for cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kintsch, W. & Rawson, K. A. (2005). *Comprehension*. In M. J. Snowling & C. Hulme (Eds.), *The science of reading: A handbook* (pp. 209-226). Malden, MA: Blackwell.

Kirsch, L. (2001). *The International Adult Literacy Survey (IALS): Understanding What Was Measured*. Princeton, NJ: Educational Testing Services.

Naumann, J., Richter, T., Flender, J., Christmann, U., & Groeben, N. (2007). *Signaling in expository hypertexts compensates for deficits in reading skill*. *Journal of Educational Psychology*, 791-807.

Roos, van M.C.J., Lusardi, A., & Alessie, R.J.M., (2011). *Financial Literacy and Retirement Planning in the Netherlands*. In: *Journal of Economic Psychology* 32 (pp.593-608), Elsevier.

Rouet, J.-F., & Coutelet, B. (2008). *The Acquisition of Document Search Strategies in*

Grade School Students. Applied cognitive psychology(22), 389-406.

Wijzer in Geldzaken (2009). *Nieuw meetinstrument: de pensioenbewustzijn-meter*. Door CentiQ, Wijzer in Geldzaken, Stichting Pensioen kijker.nl en TNS NIPO, Den Haag.

Wijzer in Geldzaken (2012). *Pensioenbewustzijn. Derde meting pensioenbewustzijn-meter*. Door TNS NIPO, Den Haag.

Zwaan, R.A. & Rapp, D.N. (2006). *Discourse comprehension*. In: M.J. Traxler & M.A. Gernsbacher (Eds.) *Handbook of Psycholinguistics* (pp. 725-764). London: Academic Press.

Stahl, S.A., (2003). Vocabulary and Readability: How knowing word meanings affects comprehension. *Topics in Language Disorders* (vol. 23 no. 3), 241-247.

9. Bijlage

Bijlage 1: Demografische gegevens

Proefpersoongegevens

1.	Nummer proefpersoon Caroline: nrs 1-20; Marieke: nrs 21-40; Willemijn: nrs 41-60 Adinda: nrs 61-80; Jasmin: nrs 81-100; Sanne: nrs 101-120
2.	Proefleider	1. Caroline Korteweg 2. Marieke van den Berg 3. Willemijn Ouwehand 4. Adinda Verburg 5. Jasmin Muala's 6. Sanne Brand
3.	Volgorde van de tests	1. Pensioenkennis en daarna cloze 2. Pensioenkennis en daarna woordenschat 3. Cloze en daarna pensioenkennis 4. Woordenschat en daarna pensioenkennis
4.	<i>In welke relatie staat proefpersoon tot proefleider?</i>	1. Gezinslid 2. Verder verwijderd familielid 3. Vriend / kennis 4. Vriend / kennis van familielid 5. Vriend / kennis van vriend / kennis
5.	<i>Naam proefpersoon</i>	
6.	<i>Geslacht</i>	0 man 0 vrouw
7.	<i>Leeftijd</i> jaar
8.	<i>Hoogst voltooide opleiding of nog mee bezig</i>	1. Basisschool 2. LBO, huishoudschool e.d. 3. VMBO Basis/beroeps / Kader / Gemengde Leerweg 4. VMBO-T of MAVO 5. MBO niveau 2 6. MBO niveau 3 7. MBO niveau 4 8. MULO 9. HAVO 10. VWO 11. HBO 12. Universiteit 13. Anders, namelijk:
9.	<i>Type dienstverband op dit moment</i>	1. Student 2. Zelfstandige 3. In loondienst, parttime 4. In loondienst, fulltime 5. Werkzoekend 6. Geen dienstverband, niet werkzoekend 7. Anders, namelijk
10.	<i>Vanaf welk jaar aan het werk</i>	Jaartal
11.	<i>Uw inkomenschaal</i>	1. Tussen €0,- en €25.000,- per jaar 2. Tussen €25.000,- en €40.000,- per jaar 3. Tussen €40.000,- en €60.000,- per jaar 4. Tussen €60.000,- en €80.000,- per jaar 5. Meer dan €80.000,- per jaar
12.	<i>Welke taal sprak u vroeger thuis met uw ouders?</i>	0 Nederlands 0 Anders, namelijk

13.	<i>Bijzonderheden</i>	
-----	-----------------------	--

Bijlage 2: Woordenschattest

Geachte deelnemer,

Op de volgende pagina's vindt u een vragenlijst met 25 vragen. Bij elke vraag mag u **één** juist antwoord omcirkelen. Mocht u het antwoord op een vraag niet weten, gokt u dan alstublieft niet, maar omcirkel dan **antwoord e**.

Dankuwel.

Wat is de betekenis van de vetgedrukte woorden?

1. Er kwam een **abrupt** einde aan ons gesprek.
 - a. verrassend
 - b. plotseling
 - c. vervelend
 - d. positief
 - e. ik weet het niet

2. Zij was gisteren erg **recalcitrant**.
 - a. opgewekt
 - b. geërgerd
 - c. opstandig
 - d. meegaand
 - e. ik weet het niet

3. De spreker was na de **interruptie** volledig uit zijn doen.
 - a. belediging
 - b. ruzie
 - c. onderbreking
 - d. stemming
 - e. ik weet het niet

4. Dat is een **penetrante** geur.
 - a. heerlijke
 - b. zurige
 - c. doordringende
 - d. zoete
 - e. ik weet het niet

5. Zijn bijdrage aan het werk is **marginaal**.
 - a. groot
 - b. klein
 - c. positief

d. negatief

e. ik weet het niet

6. Die politicus heeft een **markant** gezicht.

a. lelijk

b. knap

c. opvallend

d. onopvallend

e. ik weet het niet

7. Wat is nu de **moraal** van dat verhaal?

a. wat we ervan kunnen leren

b. hoe het afloopt

c. hoe het gewaardeerd wordt

d. hoe lang het is

e. ik weet het niet

8. Op dit moment is **behoedzaamheid** het verstandigste.

a. voorzichtigheid

b. spoed

c. overleg

d. veiligheid

e. ik weet het niet

9. Wat is de **status quo** in dit internationale conflict?

a. de toestand op dit moment

b. het belangrijkste moment

c. de voorgeschiedenis

d. de vooruitzichten voor de toekomst

e. ik weet het niet

10. Zij is de **spil** van de familie

a. Zij is het buitenbeentje

b. Zij is het ieders lievelingetje

c. Alles draait om haar

d. Zij is het meest succesvol

e. Ik weet het niet

11. Hij is een **demagoog**.

a. iemand die veel doet voor de gewone man

b. iemand die het volk laat mee beslissen

c. iemand die het volk vertegenwoordigt in de Tweede Kamer

d. iemand die het volk misleidt

e. ik weet het niet

12. In haar baan heeft zij af en toe te maken met **scrupules**.

- a. tegenslagen
- b. gewetensbezwaren
- c. stress
- d. verveling
- e. ik weet het niet

13. Dit gebouw is een **labyrint**.

- a. belangrijk historisch monument
- b. doolhof waarin je makkelijk verdwaalt
- c. betonnen, vierkante kolos
- d. luxe uitgevoerd paleis
- e. ik weet het niet

14. Zijn uitspraken waren **ondubbelzinnig**.

- a. duidelijk
- b. onduidelijk
- c. vriendelijk
- d. onvriendelijk
- e. ik weet het niet

15. Het is **billijk** dat hij dit terugbetaalt.

- a. waarschijnlijk
- b. nobel
- c. redelijk
- d. onterecht
- e. ik weet het niet

16. Deze maatregel is pijnlijk voor **forensen**.

- a. mensen die dagelijks reizen met het openbaar vervoer
- b. mensen die heen en weer reizen tussen huis en werk
- c. mensen die naar andere landen reizen
- d. mensen die met de auto reizen
- e. ik weet het niet

17. Toen hij dat zei, ontstond er **tumult**.

- a. gelach
- b. gehuil
- c. rumoer
- d. blijdschap
- e. ik weet het niet

18. Hij stond bekend om zijn **doortastendheid**.

- a. slim en handig te werk gaan
- b. snel en krachtig ingrijpen
- c. overhaast te werk gaan
- d. bedachtzaam optreden
- e. ik weet het niet

19. Er ontstaat **fictie** tussen Jan en Maria.
- begrip
 - onemigheid
 - verliefdheid
 - concurrentie
 - ik weet het niet
20. De **segregatie** in de Amsterdamse wijk de Bijlmer is toegenomen.
- misdaad
 - overlast van vanden
 - samenwerking tussen groepen
 - gescheiden leven van groepen
 - ik weet het niet
21. Het ontwerp ziet er in de **maquette** prachtig uit.
- proefexemplaar
 - model
 - plattegrond
 - tekeningen
 - ik weet het niet
22. Zijn komst in dit bedrijf heeft **consequenties**.
- oorzaken
 - voordelen
 - nadelen
 - gevolgen
 - ik weet het niet
23. Zij is **megalomaan**.
- heeft grootheidswaan
 - is onzeker
 - is somber
 - is hyperactief
 - ik weet het niet
24. Peter en Thea kochten een **sculptuur**.
- beeldhouwwerk
 - schilderij
 - plafondlamp
 - zonnewijzer
 - ik weet het niet
25. Hij reageert **laks** op de problemen.

- a. snel
- b. verstandig
- c. onverstandig
- d. gemakzuchtig
- e. ik weet het niet

Bijlage 3: UPO test

Geachte deelnemer,

U krijgt zo van de proefleider een Uniform Pensioen Overzicht (UPO) voor een zekere Peter Klijsma. Het overzicht is gemaakt door pensioenfonds *Het Goede Voorbeeld*. U krijgt de vragen met betrekking tot het UPO telkens op een kaartje te lezen en vervolgens probeert u met behulp van het pensioenoverzicht het antwoord te vinden. Het is de bedoeling dat u het antwoord daarna mondeling geeft. Als u het antwoord niet kunt vinden, dan zegt u dat gewoon!

Terwijl u werkt, noteert de proefleider een paar gegevens over hoe u te werk gaat. Laat u daardoor niet van de wijs brengen. Onthoud ook dat dit geen examen is. Als iets moeilijk is, dan ligt dat meer aan de tekst dan aan u. Pensioenen kunnen ingewikkeld zijn, dat weten we heel goed. Dit onderzoek gaat over de vraag hoe we pensioenteksten uiteindelijk kunnen verbeteren.

U krijgt nu eerst een halve minuut om het Uniform Pensioenoverzicht van Peter door te bladeren. Daarna geeft de proefleider u de eerste vraag. Als u helemaal klaar bent met de vraag, geeft u het kaartje weer terug.

Namens de Universiteit Utrecht danken wij u hartelijk.

Vraag 1

Wat is het Uniform Pensioen Overzicht (UPO)?

Vraag 2

Stel, Peter blijft tot zijn 65ste dit werk doen.

- a. Hoeveel pensioen krijgt hij dan van Het Goede Voorbeeld?
- b. Is dit een netto bedrag?

Vraag 3

Stel, Peter blijft tot zijn pensioen werken in zijn huidige baan en overlijdt op 67 jarige leeftijd. Zijn vrouw Carla is 64 jaar en blijft met twee kinderen achter, die 17 en 25 jaar oud zijn. Het oudste kind is net gaan werken na een studie.

- a. Wat krijgt zijn vrouw aan pensioen van haar partner?
- b. Voor hoe lang krijgt zijn vrouw dit?
- c. Wat krijgen de kinderen aan pensioen van hun vader?
- d. Voor hoe lang krijgen de kinderen pensioen?

Vraag 4

Waarvoor kan Peter de informatie over pensioenaangroei gebruiken?

Vraag 5

- a. Stel, Peter besluit op 1 januari 2013 in een andere bedrijfstak te gaan werken. Hoeveel pensioen krijgt hij dan van Het Goede voorbeeld vanaf zijn 65ste?
- b. Stel nu dat Peter een jaar later, op 1 januari 2014 in een andere bedrijfstak besluit te gaan werken. Tussen welke bedragen zal het pensioen dat Peter krijgt van Het Goede Voorbeeld dan liggen?

Vraag 6

Stel, Peter overlijdt op 63 jarige leeftijd. Zijn vrouw Carla is 60 en blijft achter met hun 14 en 22 jarige kinderen. Het oudste kind studeert nog.

- a. Wat krijgen zijn kinderen aan pensioen?
- b. Wat krijgt zijn vrouw aan pensioen op het moment van het overlijden van Peter?
- c. Stel dat Carla 65 zou zijn bij het overlijden van haar man. Is het antwoord op de vorige vraag dan anders?

Vraag 7

Wat voor soort pensioenovereenkomst heeft Peter?

Vraag 8

Weet u wat een dergelijke pensioenovereenkomst inhoudt? Licht uw antwoord toe.

Vraag 9

Stel dat Peter op 1 januari 2014 met pensioen wil. Is dat mogelijk? Licht uw antwoord toe.

Vraag 10

Waaruit bestaat je pensioen?

Vraag 11

Stel, Peter wordt op zijn 63^e leeftijd arbeidsongeschikt. Wat betekent dit voor zijn pensioen?

Vraag 12

Is Peters pensioen de afgelopen jaren aangepast aan de prijsstijging? Licht uw antwoord toe.

Vraag 13

Stel er treden geen veranderingen op in Peters situatie: hij blijft getrouwd, geschikt om te werken en verandert niet van baan. Ontvangt Peter op zijn 65ste dan gegarandeerd het aangegeven bedrag van €3789,73? Licht uw antwoord toe.

Vraag 14

Stel, Peter gaat op 1 januari 2014 in een andere bedrijfstak werken. Anderhalf jaar later overlijdt hij, op 64-jarige leeftijd. Zijn vrouw Carla blijft achter met twee kinderen van 18 en 10, maar die zijn niet van hem, maar van haar eerste man. Wat krijgt Peters vrouw aan pensioen van Het Goede Voorbeeld?

Bijlage 4: het UPO

Pensioenfonds
Het Goede Voorbeeld

Jaarlijks pensioenoverzicht 2012

Stand per	31 december 2012
Pensioenfonds	Het Goede Voorbeeld
Pensioenovereenkomst	Uitkeringsovereenkomst
Werkgever	De werkgever
Uw relatienummer	124804809

Voor wie is dit pensioenoverzicht bedoeld

Voor u	De heer Peter Kljnsma Geboren op 30 juni 1949 Burgerservicenummer: 1248.04.809
Voor uw partner	Mevrouw Carla Kljnsma Geboren op 08 januari 1953 Burgerservicenummer: 1248.04.810

Welk pensioen kunt u verwachten

	Opgebouwd pensioen per 31 december 2012		
	U ontvangt vanaf 65 jaar zolang u leeft	€	2.303,61
	Te bereiken pensioen		
	Als u uw huidige dienstverband voortzet tot 65-jarige leeftijd, ontvangt u vanaf 65 jaar zolang u leeft	€	3.789,73

Let op: alle vermelde uitkeringen zijn bruto bedragen per jaar. Hierover moeten dus nog premies en belasting worden betaald. Uw pensioen wordt in maandelijkse termijnen uitgekeerd.

Dit overzicht bevat geen informatie over uw AOW-uitkering. Wilt u meer weten over de AOW? Kijk op www.mijnpensioenoverzicht.nl voor een totaaloverzicht van uw pensioenen en uw AOW.

Bij overlijden

Let op: als u uit dienst gaat voor uw pensioendatum, kan het zijn dat de uitkeringen bij overlijden lager worden of vervallen. Kijk in de toelichting voor meer informatie.

	Bij uw overlijden vóór uw pensioendatum		
	Uw partner ontvangt		
	Vanaf uw overlijden tot zijn/haar 65-jarige leeftijd	€	0,00
	Vanaf zijn/haar 65-jarige leeftijd zolang hij/zij leeft	€	2.652,81
	Uw kinderen ontvangen per kind		
	Vanaf uw overlijden tot 18-jarige leeftijd of, als uw kind studeert, tot 27-jarige leeftijd	€	530,56

Z.O.Z.

Bij overlijden

Bij uw overlijden ná uw pensioendatum Uw partner ontvangt

Vanaf uw overlijden tot zijn/haar 65-jarige leeftijd € 3.562,91
Vanaf zijn/haar 65-jarige leeftijd zolang hij/zij leeft € 3.562,91

Uw kinderen ontvangen per kind

Vanaf uw overlijden tot 18-jarige leeftijd of, als uw kind studeert,
tot 27-jarige leeftijd € 530,56

In de 'Bij Overlijden' vermelde bedragen is het pensioen voor uw ex-partner in mindering gebracht als u bent gescheiden.

Op welke gegevens is uw pensioenoverzicht gebaseerd?

Begin pensioenopbouw	1 januari 2001
Indiensttreding	1 januari 2001
Deeltijdpercentage	100%
Voltijd pensioengevend salaris	€ 34.000,00
Voltijd franchise	€ 15.705,00
Voltijd pensioengrondslag	€ 18.295,00
Opbouwpercentage	1,5%

In dit overzicht is rekening gehouden met:
• eventuele aanvullende producten

Factor A (voor uw belastingaangifte)

Wilt u weten hoeveel fiscale ruimte u heeft om uw pensioen aan te kunnen vullen met lijfrentes?
Dan heeft u het bedrag van de jaarlijkse pensioenaangroei, de factor A, nodig.

Wat is uw pensioenaangroei?

Factor A
Pensioenaangroei in 2008 € 274,43
Kijk in de toelichting voor meer informatie.

Heeft u vragen?

Neem voor meer informatie contact op met Het Goede Voorbeeld, bereikbaar op
088 008 40 35 en via info@hetgoedevoorbeeld.nl. Op onze website
www.hetgoedevoorbeeld.nl kunt u de antwoorden vinden op veelgestelde vragen.

Op www.mijnpensioenoverzicht.nl vindt u een overzicht van uw AOW en al uw pensioenen bij de
verschillende pensioenuitvoerders.

Dit pensioenoverzicht is op zorgvuldige wijze tot stand gekomen. Wij zijn uitgegaan van de ons bekende
gegevens en ons pensioenreglement. Het pensioenreglement is uiteindelijk bepalend. U kunt het
pensioenreglement bij ons opvragen of downloaden van www.hetgoedevoorbeeld.nl.

De heer Peter Klijnsma
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Anna van Hannoverstraat 4
2595 BJ Den Haag

Beste meneer Klijnsma,

Welkom! Je bouwt vanaf nu pensioen op bij pensioenfonds Het Goede Voorbeeld. In Nederland kennen we verschillende pensioenregelingen. Dat is belangrijk om te weten, zeker als je van baan wisselt. Dit Pensioen 1-2-3 laat zien wat er in jouw pensioenregeling zit. Maar ook wat er niet in zit. Je leest wanneer je in actie moet komen en wat je zelf kunt kiezen. Een keuze die je nu moet maken is: neem je eerder opgebouwd pensioen wel of niet mee naar je nieuwe pensioenregeling. Verderop lees je daar meer over.

Het Pensioen 1-2-3 bestaat totaal uit drie delen. Dit is deel 1. Hierin staat de belangrijkste informatie in het kort. Wil je meer weten? Kijk dan op www.pensioenfonds-hetgoedevoorbeeld.nl. Daar vind je deel 2 en 3 van Pensioen 1-2-3.

Waaruit bestaat je pensioen?

- A. Je AOW: dit is pensioen van de overheid. Kijk op www.SVB.nl voor meer informatie over de AOW
- B. Je pensioen bij pensioenfonds Het Goede Voorbeeld en eerdere pensioenregelingen via je werk
- C. Je pensioen dat je zelf regelt. Bijvoorbeeld met een lijfrente of banksparen

Pensioen opbouwen, hoe werkt dat?

Je betaalt elke maand premie voor je pensioen. Ook je werkgever doet dat. Bij Het Goede Voorbeeld betaal jij 50% en je werkgever 50%. Het Goede Voorbeeld belegt een deel van je premies. Dat is om prijsstijgingen zoveel mogelijk bij te houden. Met sparen alleen lukt dat niet. Beleggen levert op lange termijn meer op dan sparen

Wat biedt jouw pensioenregeling wel?

Als je met pensioen gaat, ontvang je ouderdomspensioen

Als je arbeidsongeschikt wordt, loopt je pensioenopbouw door. Je betaalt daarvoor dan geen premie meer

Zolang je in dienst bent bij je huidige werkgever, ontvangt je partner partnerpensioen als jij overlijdt

Wat biedt jouw pensioenregeling niet?

Als je niet meer in dienst bent bij je huidige werkgever en je overlijdt, dan ontvangt je partner geen partnerpensioen

Als je arbeidsongeschikt wordt, ontvang je geen arbeidsongeschiktheidspensioen

Wat kun je zelf kiezen?

Je pensioen meenemen naar de pensioenregeling van je nieuwe baan. Dit heet waardeoverdracht

Ouderdomspensioenen omzetten naar partnerpensioenen

Je pensioen later laten ingaan dan je 65*

Eerst hoger pensioen, daarna lager

Je pensioen eerder laten ingaan dan je 65*

Eerst lager pensioen, daarna hoger

Stijgt je pensioen mee met de prijzen?

Wij proberen je pensioen mee te laten groeien met de jaarlijkse prijsstijging. Dit heet indexatie. Dit kan alleen als de financiële situatie van pensioenfonds Het Goede Voorbeeld het toelaat. De afgelopen jaren indexeerden wij de pensioenen zo:

	Indexatie	Prijsstijging
2011	0%	1,5%
2010	0%	1,5%
2009	0%	1,5%

Wat zijn de belangrijkste risico's?

- Beleggingsresultaten kunnen tegenvallen. Door een zorgvuldig beleggingsbeleid doet pensioenfonds Het Goede Voorbeeld er alles aan om dit risico zo klein mogelijk te houden
- Mensen worden gemiddeld steeds ouder. Dat is plezierig. Maar het maakt de kosten van pensioen hoger, omdat we het pensioen dan langer moeten uitbetalen
- Een lage rentestand maakt pensioen duurder. Om hetzelfde pensioen te kunnen uitkeren heeft pensioenfonds Het Goede Voorbeeld dan meer geld nodig

Hoe gaan we om met een tekort?

Tekorten kunnen wij op verschillende manieren oplossen: de premie verhogen, de pensioenleeftijd verhogen, de pensioenen niet aanpassen aan prijsstijgingen. In het uiterste geval kunnen wij de pensioenen verlagen

Welke kosten maken wij?

Onze uitvoeringskosten bestaan uit twee delen: de kosten van de administratie en de kosten om de gespaarde premies te beleggen

Wanneer moet je in actie komen?

Als je van baan verandert. Je kunt ervoor kiezen je pensioen mee te nemen naar de pensioenregeling van je nieuwe baan

Als je verhuist naar het buitenland

Als je gaat trouwen, samenwonen of een geregistreerd partnerschap aangaat

Als je gebruik wilt maken van een keuzemogelijkheid

Als je gaat scheiden

Als je vragen over je pensioen hebt of als je ons pensioenreglement wilt ontvangen

Benieuwd naar je persoonlijke pensioensituatie? Kijk op www.mijnpensioenoverzicht.nl

Bijlage 6: Observatieformulier bij de UPO test

Observatieformulier UPO-onderzoek

Ppn naam:

Datum test:

Tijd gebruikt voor woordenschattoets: min seconden

Proefleider:

Ppn nr:

Tijd gebruikt voor pensioenkenntest: min seconden

Nr	Gevonden?	Starttijd zoeken	Eindtijd zoeken	Steekwoorden in antwoord	Bijzonderheden zoekproces of antwoord
Vraag 1 tot en met 9 betreft de UPO-vragen, laag 1					
1	Ja / Nee			☐ Huidige pensioensituatie ☐ toekomstige pensioensituatie ☐ regeling voor nabestaanden	
2a	Ja / Nee			☐ €3789,73	
2b	Ja / Nee			☐ Nee ☐ Bruto per jaar	
3a	Ja / Nee			☐ €3562,91	
3b	Ja / Nee			☐ Voor zolang zij leeft	
3c	Ja / Nee			☐ Jongste kind ☐ nog geen 18 ☐ dus ontvangt €530,56 ☐ Oudste kind ☐ Nog geen 27 ☐ werkt al ☐ ontvangt niets	
3d	Ja / Nee			☐ Alleen jongste kind ☐ als gaat studeren ☐ tot 27 jaar	
4	Ja / Nee			☐ Fiscale ruimte ☐ extra pensioen met lijfrentes ☐ ruimte hangt af van pensioenaangroei ☐ als onder bepaald bedrag dan pensioengat	
5a	Ja / Nee			☐ Als 1 jan 2013 verandert ☐ krijgt hij €2303,61	
5b	Ja / Nee			☐ Tussen €2303,61 ☐ en €3789,73	
6a	Ja / Nee			☐ Ene kind nog geen 18 ☐ andere kind studeert dus	

				<ul style="list-style-type: none"> ○ geldt 27 ○ beide €530,56 	
6b	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ 60 jaar ○ dus geen pensioen 	
6c	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ Ja ○ 65 bereikt ○ zal ontvangen €2652,81 	
7	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ Uitkeringsovereenkomst 	
8	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ Weet zeker welk pensioen ○ uitkering staat vast 	
9	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ ja ○ eerder dan 65^e in laten gaan ○ overleg Het Goede Voorbeeld 	
Vraag 10 tot en met 14 betreft de UPO123-vragen, laag 2					
10	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ AOW ○ pensioen bij je pensioenfonds ○ pensioen dat je zelf regelt 	
11	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ Pensioenopbouw loopt door ○ ontvangt geen arbeidsongeschiktheidspensioen 	
12	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ Nee ○ pensioenbedrag zelfde gebleven ○ indexatie 0% gestegen ○ prijzen 1,5% gestegen 	
13	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ Factoren ○ tegenvallende beleggingsresultaten ○ achterblijven indexatie op prijsstijging 	
14	Ja / Nee			<ul style="list-style-type: none"> ○ Niets 	